

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Венцислав Николов Динчев

(Национален археологически институт с музей към БАН)

ПО КОНКУРСА

за заемане на академичната длъжност

„ДОЦЕНТ” в професионално направление „2.2. История и археология (специалност „Археология“), за нуждите на Секция за антична археология при Националния археологически институт с музей към БАН,

обявен в ДВ бр. 72/ 14.08.2020 г.,

с кандидат – гл. асистент, д-р

МАРИО ИВАНОВ ИВАНОВ

На конкурса за доцент, обявен в Националния археологически институт с музей към БАН (НАИМ–БАН) за нуждите на Секцията за антична археология, се явява един кандидат – главен асистент, д-р Марио Иванов Иванов. Той е магистър по археология от 1999 г., дипломиран в СУ „Св. Кл. Охридски“. От 01.03.2000 г. до 31.05.2004 г. е археолог в ОП „Стара София“ със Софийски исторически музей (предшественик на РИМ София). От 01.06.2004 г. до 06.05.2009 г. е главен експерт – археолог в НИПК (предшественик на НИНКН към Министерството на културата). От 07.05.2009 г., след проведен конкурс, е главен асистент в Секцията за антична археология на НАИМ–БАН. Още през 2005 г. придобива образователната и научна степен „доктор“ след успешна защита на дисертационен труд на тема ”Надгробни паметници от провинция Тракия, I–III век ” в НАИМ–БАН.

Резултатите от научноизследователската дейност на д-р М. Иванов, представени в конкурсната документация, надхвърлят минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент“, съгласно чл. 2б (2) от Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и чл. 1а (1), респ. – Приложение (област 2, професионално направление 2.2.) на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, и отговарят на останалите условия, предвидени в чл. 24 на ЗРАСРБ, чл. 53 на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и чл. 18 на Правилника на НАИМ–БАН за прилагане на ЗРАСРБ.

Приложените списъци на публикации, без използваните в процедурата за придобиване на образователната и научна степен „доктор“, съдържат

заглавията на една монография под печат, четиридесет и една студии и статии (четиридесет обнародвани и една под печат; тридесет и осем с еднолично авторство и три в съавторство; двадесет и девет на български език и дванадесет на чужд език), единадесет съобщения за проведени теренни археологически проучвания (авторски и съавторски статии в поредицата „Археологически открития и разкопки“), значителен брой статии и анотации в каталози и справочни издания (на български и на чужд език), четири рецензии (една на български език и три на чужд език) и един отзив (на български език). Освен със значителния брой, изредените публикации впечатляват и с широкия спектър на разглежданите в тях въпроси, паметници и движими артефакти.

Част от изредените публикации са тематично близки със защитения дисертационен труд (студии №№ 3, 4, 6; статии №№ 12, 18, 23, 26, 27, 33, 34). С тях д-р М. Иванов доразвива идеите си, отразени в дисертацията, но също така разширява обхвата на изследванията с обнародването на новооткрити надгробни плочи (статия № 23) и особено с обобщаващите си анализи за саркофазите от римската епоха в днешна България (статии №№ 27, 33, 34). Репутацията му на утвърден специалист по тази проблематика се онагледява и с три от неговите рецензии, посветени на две монографии на чужди изследователи за надгробни плочи от римските провинции Долна Мизия и Тракия (рецензии №№ 2, 3, 4).

Трайният интерес на кандидата към погребалните практики и гробните съоръжения от римската и късноантичната епоха не се свежда само до надгробната каменна пластика и саркофазите. Примери за това са обзорната студия за гробове с по една обица (студия № 5), статията за гробове от източния некропол на Сердика с предполагаема сарматска принадлежност (статия № 20), статиите за изследвания с негово участие късноантичен мавзолей в софийския кв. Лозенец (статии №№ 19, 24), за проучената от него голяма християнска гробница пред фасадата на сердикийската базилика „Св. София“ (статия № 21), както и тази за известната Поморийска гробница (статия № 22), в която се предлага нова интерпретация за последната като паметник от вида на императорските мавзолеи.

За изследователския интерес на кандидата не е чужда и проблематиката на раннохристиянската култова архитектура. Повод в случая са проучвани от

него християнски базилики, чиито характеристики и предназначение са обсъдени в две публикации (статии №№ 5, 8). Тук трябва да се отбележи и изчерпателната му рецензия на една от новите монографии за сердикийската „Св. София“ (рецензия № 1).

Косвено свързана с култовата архитектура и, същевременно, показател за добри познания относно архитектурата на римските и късноантичните терми, е статията, с която кандидатът се включва в дългогодишната дискуссия за вида и първоначалните функции на сградата, чиято централна част впоследствие е преустроена в известната сердикийска църква „Св. Георги“ (статия № 16).

Провокиран отново от открития при собствени теренни проучвания, д-р М. Иванов не се притеснява от спецификата на изследването на подовите мозайки и компетентно демонстрира съответни умения в няколко публикации от последните години (статии №№ 1, 3, 4), както и в каталожни статии за известни римски и късноантични мозайки от днешна България (каталожни статии №№ 2, 3, 4, 5).

Забележимо също е участието на д-р М. Иванов в корпуси за известни антични и късноантични центрове у нас – със статии за Бонония и Алмус (статии №№ 31, 32), както и в реномираното справочно издание *Tabula Imperii Romani*, в частност в тома “К-35/2 – *Philippopolis*” (Sofia, 2012, ed. R. Ivanov), с голям брой статии и анотации за значими центрове и по-малки обекти в днешна Централна Северна и Североизточна България.

Добра илюстрация на широкия спектър на изследователските интереси на кандидата е и поредицата от публикации за движими паметници и находки от различно естество. Така например, няколко от тях доказват афинитет към изследването на определени категории керамика от римската епоха (статии №№ 2, 9) и луксозни стъклени съдове (статии №№ 10, 28; на съоръжения за стъклопроизводство от негови разкопки е посветена съавторската статия под печат). Обнародването на битова керамика, но в случая от IV в. пр. Хр., е основен принос на статия за ранния период на обекта с мавзолея в софийския кв. Лозенец (статия № 30). Заслужава да се изредят и предметите, представени и интерпретирани надлежно в останалите публикации от тази група: викингска култова брадвичка – амулет (статия № 6); каменна херма с надписи (статия № 7); бронзова *bulla*, т.е. амулет (статия № 11); оловна плочка с изображение на

т.нар. дунавски конници (статия № 14); златен пръстен-печат, предполагаган като *signum beneficiarii consularis* (статия № 17); бронзова коланна гарнитура (статия № 25); посветителен надпис от стратега Διουζιης Δημοσθένους (статия № 29).

Характерни за публикационната дейност на д-р М. Иванов са обективното представяне на контекста и обстоятелствата на откриване на изследваните паметници и предмети, професионалното им описание, коректният сравнителен анализ и стремежът към внимателна, но същевременно многостранна интерпретация. Това не означава, че всички изводи във всички негови публикации са неоспорими. Предполагам, че и той не би се ангажирал с подобно твърдение. Евентуално коригиране на някои изводи след анализ на нова информация (срв. напр. интерпретацията на т.нар. есхара в статия № 13 и в монографията) обаче може да стане само по същия модел, при съблюдаване на изтъкнатите методически изисквания, гарантиращи правилния подход към научното изследване и публикуване.

Съзнателно досега не коментирах темата „Сердика“, макар че значителна част от паметниците и находките в представените по-горе публикации са със сердикийска принадлежност или произход. Изследването на римска и късноантична Сердика е несъмнен приоритет в професионалното развитие на д-р М. Иванов, включително в дейността му като теренен археолог. Сред множеството археологически обекти в днешна София, в чието проучване е участвал, заслужава да се отличи обектът „Метростанция 8-II“ (впоследствие метростанция „Сердика II“) – под и в съседство с бул. „Княгиня Мария Луиза“, между пресечките с ул. „Пиротска“ и бул. „Тодор Александров“. Проучен е под негово ръководство в периода 2010-2012 г., като съответните разкопки на площ от около 6 дка са сред най-мощабните теренни археологически проучвания в днешна София изобщо. Регистрирани са останки и пластове с огромен брой находки от I до началото на VII в.сл.Хр., а също и от следващите периоди в историята на града. Основните резултати от провеждането им, както и резултати от изследването на различни структури и съоръжения, и отделни находки са отразени в ред публикации на кандидата (студии №№ 1, 2; статии №№ 2-11, 13-15; статия под печат; съобщения в АОР №№ 7-10). Обнародването на останките и находките от ранните периоди, регистрирани

при тези разкопки, и тяхната интерпретация съставляват почти изцяло базата и същината на представената от кандидата монография „Сердика от Клавдий до Хадриан“. Обяснението на тази констатация е в почти пълното отсъствие досега на конкретна информация за началната история на Сердика.

Посоченият монографичен труд е обсъден и препоръчан за печат на разширено заседание на Секцията за антична археология на НАИМ–БАН на 17.07.2020 г. В качеството си на главен редактор на поредицата „Разкопки и проучвания“ (издание на НАИМ–БАН), мога да гарантирам скорошното му отпечатване. Трудът включва: въведение, в което са определени основната цел, задачите и структурата на работата; седем глави, които последователно представят обща картина на историческото развитие на Балканите от края на III в.пр.Хр. до началото на II в.сл.Хр. (гл. I), историографски преглед на проучванията за римска и късноантична Сердика с акцент върху тези за появата и ранните периоди от развитието ѝ (гл. II), описание на стратиграфията, останките и находките на/ от ранните периоди в границите на обекта „Метростанция 8–II“ (гл. III–VII); заключителна текстова част с основните изводи за „възникването и развитието на Сердика от Клавдий до Хадриан“ (гл. VIII); каталог на находките – общо 518 каталожни единици; библиографски списък; 79 табла с изображения (снимки и рисунки) на находки и 174 образа с планове, разреза и снимки на останки от постройки и съоръжения, и на ситуации от теренните проучвания.

В монографичния си труд д-р М. Иванов спазва методическите изисквания, характерни за цялата му публикационна дейност. Вярвам, че с прецизните описания на регистрираните останки от постройки и съоръжения, на стратиграфските контексти (различни пластове и нива), на откритите находки, както и с внимателната интерпретация на емпиричната информация, този труд ще е сред примерите за публикуване на резултати от теренни проучвания. Приносите му са много и в различни посоки. Все пак, като най-важен резултат могат да се определят периодизацията и интерпретацията на обекта. За визираните хронологически граници – от управлението на имп. Клавдий (41-54 г.) до това на имп. Хадриан (117-138 г.), авторът разграничава три периода в развитието на обекта, респ. – в историята на Сердика изобщо. Данните за първия период (46-68/69 г.) са основание „да се предположи с

голяма степен на сигурност, че Сердика възниква като *castellum* на някаква римска военна част, разположен на Диагоналния път с цел охраната на пътя и на част от провинциалната територия“ (с. 118). Промените през втория период (58/69-110/112 г.) изглежда бележат трансформацията на първоначалния лагер в селищна структура, но с присъствие на ветерани (с. 120 сл.). Третият период (110/112-134/138 г.) съвпада с първия етап от развитието на Сердика като градски център (с. 122 сл.).

Бележките ми към обсъждания монографичен труд са предимно от редакционно естество. Така, например, доколкото в гл. III „Описание на археологическите комплекси и контексти“ (с. 32-64) има обилна стратиграфска информация, то обособяването на следващата гл. IV „Стратиграфия и хронология“ (с. 65-68) ми се струва излишно и донякъде подвеждащо. Това може да се избегне с обединението на двете глави в една, като актуалната глава IV стане заключителна част на общата. Описанията в актуалната глава III често са в т.нар. телеграфен стил, вкл. с безглаголни изречения. Този стил е обичаен за отчетна документация и при представяне на каталожна информация, но не е особено подходящ за аналитичен текст в една публикация. Директното ползване на отчетна документация и в Каталога (с. 126 сл.), впрочем, невинаги спомага за по-доброто представяне на артефактите. Например, пояснения в рубриката „местонамиране“ от вида на „... кв. D3, на 3,20 м от D4 и на 0,25 м С от стена И-3“ (№ M29, с. 132) или „... кв. D2, на 0,90 м от колчето на D2 и на 1,0 м от източния зид с посока С-Ю“ (№ H1, с. 179) по-скоро озадачават, отколкото да уточняват. Самите находки (гл. VII, с. 93 сл., с. 126 сл.) са представени с отделни номера, вкл. с различни буквени означения, според вида и категорията им. Струва ми се, че по-ясно и по-прегледно ще е ако находките са с обща цифрова номерация. В актуалния си вид трудът е без резюме на чужд език, но не се съмнявам, че при отпечатването му ще е със съдържателно резюме.

Имам и някои бележки по същество. Твърдението, че старите градове, включително гръцките колонии „по крайбрежията на Егея, Понта и Пропонтида“, получили при основаването на провинция Тракия статут на „*civitates foederatae*, което ги поставяло малко по-високо от peregrinalните градове“ (с. 19), би следвало да се прецизира. Аполония, например, превзета и

опожарена от Марк Лукул в 72 г.пр.Хр., е загубила за векове градския си статут изобщо. Прегледът на обекти с по-ранни материали от централната част на днешна София (с. 117), макар че същият е без особено значение за обсъждания труд, може да се допълни с информацията за праисторическото селище, локализирано преди години под днешния пл. "Александър Батемберг" (Г. Георгиев. Останки от първобитно селище в центъра на София. – ИАИ, XXII, 1959, 329-332). Определянето на „големите пирони (P32, P33)... като декоративни елементи към масивни дървени врати“ (с. 116) и като „декоративни пирони за обков на врати“ (с. 236-237, №№ P32, P33) не е оправдано предвид значителната им дължина. Споделяйки предложената интерпретация за първия период, регистриран в обекта „Метростанция 8-II“ (с. 118; вж. по-горе), мисля, че тя може да включи и предположението за пътна станция в близката околност, охранявана от военната част, базирана в установения ранен лагер. Наличието на последния, последващата му трансформация и разрастване, и възникването на римския град очевидно се дължат на стратегическото кръстопътно местоположение на Софийското поле в централната зона на Балканския полуостров. Поради това появата на пътна станция, наред с лагера, е логично и очаквано.

Изложените бележки не поставят под въпрос отличната ми оценка за монографичния труд. Той бележи етап в развитието на познанията ни за Сердика и добавя не нови страници, а нова глава – всъщност първата глава, към нейната история.

Категоричното ми заключение в края на рецензията е, че със своята научноизследователската и публикационна дейност, вкл. с монографичния труд „Сердика от Клавдий до Хадриан“, гл. ас. д-р Марио Иванов Иванов е достоен кандидат за обявения конкурс и заслужава академичната длъжност "доцент".

08.12.2020 г.

проф. д-р В. Динчев